

Objektiv kunskap?

Det är bra att Karl Poppers teori om objektiv kunskap, eller värld 3, kommer upp till diskussion i och med Gunnar Andréns artikel "Kunskap i vår tid" i nr 4–80 av Filosofisk tidskrift, eftersom den (vilket Andréns så riktigt påpekar) utgör ett alternativ till den så dominerande subjektivistiska teorin om kunskap. Dock kräver Andréns artikel en del kommentarer, av den anledningen att det mesta han skriver om Poppers teori är fel, och bygger på en kompakt missförståelse av den. Jag börjar med att lägga tillrätta dessa feltolkningar, för att sedan diskutera Poppers teori utifrån en del argument som Andréns för fram.

1. Andréns feltolkningar

Alla Popper-citat i detta avsnitt kommer från kap 3 i Popper (1972): "Epistemology Without a Knowing Subject", samma uppsats som Andréns refererar till. Alla översättningar är mina egna. Eftersom Popper i sina senare skrifter (exempelvis (1977)) ändrat terminologin från första, andra och tredje världen till värld 1, 2 och 3 respektive, så gör jag det även här.

Andréns skriver: "... (Popper pläderar) energiskt för att kunskap inte är någonting som finns i enskilda medvetanden ...". Popper skriver: "Min första tes har att göra med existensen av två olika betydelser av kunskap eller tankar: 1) *kunskap eller tankar i den subjektiva betydelsen*, bestående av medvetande- eller sinnes-tillstånd, eller en disposition att handla eller reagera, och 2) *kunskap eller tankar i en objektiv betydelse*, bestående av problem, teorier och argument som sådana". Popper vill alltså särskilja två olika sorters kunskap, inte definiera bort den subjektiva kunskapen.

Andréns skriver: "... (Popper når) åsikten att kunskap är någonting som över huvud taget inte förekommer i sinnevärlden ...". Popper skriver: "Bland invånarna i min värld 3 finns ... naturligtvis, innehållet i tidskrifter, böcker och bibliotek". Poppers värld 3 är således till stor del (inte helt! – detta återkommer jag till) förkroppsligat i allehanda fysiska föremål.

Andrén skriver: "... det är ... värre att tänka sig att kunskap är någonting objektivt i den meningen att den liksom sanningen är evig, oförstörbar och oföränderlig ...". Popper skriver: "Platons värld 3 var gudomlig; den var oföränderlig, och naturligtvis, sann. Således finns det en stor skillnad mellan hans och min värld 3: min värld 3 är gjord av människan och föränderlig". Det verkar som om Andrén har gjort en förväxling här.

Och till sist den misrepresentation som är den mest absurda av dem alla. Andrén skriver: "... det som Popper kallar "objective knowledge" kan förmodligen definieras på följande vis:

- D2 Att q är kunskap = df a) det är sant att q ;
b) det finns goda skäl för att q ".

Popper skriver: "Den (värld 3) innehåller inte sanna teorier, utan också falska, och, inte minst viktigt, öppna problem, gissningar och vederläggningar". Om det finns någon idé som Popper velat bekämpa, så är det just synen på kunskap som något bevisat sant, något väl verifierat, den syn som kommer till uttryck i Andréns samtliga definitioner av kunskap. Popper vill se på kunskap som gissningar, som teorier, vilka man inte ska försöka verifiera, utan i stället granska kritiskt, för att upptäcka de punkter där de inte överensstämmer med verkligheten.

Det finns inte plats att utveckla Poppers syn på kunskapens eventuella säkerhet. Man kan hänvisa till kapitel 1 i Popper (1972).

Som allmän kommentar till Andréns beskrivning av Poppers ståndpunkter kan man citera följande ur samma uppsats som tidigare: "En människa som läser en bok och förstår den är en sällsynt varelse."

2. Argument mot värld 3

En av poängerna med värld 3 är att ett argument som förs fram i en diskussion, och som då alltså finns i värld 3, mycket väl kan vara intressant och relevant även om den person (värld 2) som kom på det helt hade missförstått problemsituationen. Man kan notera att den kunskapsdefinition Andrén framför inte kan innefatta ett dylikt argument, eftersom definitionen innehåller kravet "goda skäl" i det system (personen) som innehåller argumentet.

En del av Andréns argument är således relevanta, även om de är födda ur en förvrängd bild av värld 3-teorin. Innan vi ger några svar på dem, bör vi först formulera en del teser om värld 3, samt ge ett exempel på hur en idé, ett värld 3-objekt kan fungera.

Värld 3 består av idéer, av det logiska innehållet i teorier, problem och argument. Den har ett stort mått av självständighet, även om vi (dvs värld 2) hela tiden påverkar den, och påverkas av den. Även om värld 3 är en mänsklig produkt så innehåller den många teorier, argument, men kanske framförallt problemsituationer, vilka aldrig avsiktligt producerats eller blivit förstådda av någon människas medvetande. Ändå finns de där eftersom de kan upptäckas av någon människa, någon gång. Och om något kan upptäckas, så är det ett skäl så gott som något för att betrakta det som verkligt.

Exemplet som skall illustrera detta är sekvensen av de naturliga talen: 1, 2, 3, . . . Den är en produkt av mänskligt tänkande. Men trots det har vi inte full kontroll över den. Oberoende av om vi vill det eller inte, så innehåller den sådana (logiska) ting som udda och jämna tal och primtal. Dessa ting är oundvikliga konsekvenser som vi inte kan rå för att de finns där. Med dessa ting följer nya, oplanerade problem som till exempel: "finns det oändligt många primtal?". Med våra försök att lösa dessa problem följer nya teorier och med dem nya konsekvenser. Värld 3 är på detta sätt öppen. Och den påverkar våra medvetanden; hur många människor har inte slitit mentalt med talteoriens problem? Och den påverkar den materiella världen; upptäckten av en lösning till ett problem kan leda till tryckningen av en uppsats.

Andrén har två argument mot teorin om värld 3, och de hänger ihop: 1) "Men en proposition är någonting abstrakt som saknar existens i tiden och rummet. Och ett kunskapsbegrepp är fruktbart endast om det hänför sig till förhållanden i sinnevärlden . . ." 2) ". . . (det är) givet att det som inte finns i tiden och rummet inte heller kan influera det som finns där".

Det första ifrågasätter om värld 3 kan sägas existera. Det har bemötts tidigare. Dock är en kommentar på sin plats. I artikeln skriver Andrén att "Människan har en kropp och en själ". Så är det. Men kan själen klara de existenskriterier som ställts? Kravet på att finnas i tiden kan möjligen klaras. Men kravet på att finnas i rummet? Var finns själen? Det är ett helt öppet problem. Det kan ju möjligen vara så att det inte har någon existens i rummet. Tydligt är Andréns existenskriterier för snäva. Detta underminerar Andréns andra argument. Det verkar som om även det som inte finns i rummet kan influera det som finns där (för Andrén menar väl att själen kan påverka kroppen?).

Men hur går samverkan, interaktionen, mellan värld 3 och vårt medvetande och den fysiska världen egentligen till? Detta är ett oerhört svårt problem, och möjligen olösligt. Men detta leder inte till att vi måste förneka någon slags interaktion. Fysikerna kan ge oss sofistikerade teorier om hur ljus och atomer växelverkar, men de kan inte ge oss

någon slags slutgiltig förklaring, slutgiltig på så sätt att den i sin tur inte behöver förklaras. Ändå accepterar vi den sortens interaktion, trots att ljus och atomer synes vara så otroligt skilda entiteter. På samma sätt bör vi resonera vad gäller interaktionen mellan världarna 1, 2 och 3. Hur interaktionen går till är i och för sig intressanta problem, men dessa problem kan ju inte påverka frågan om interaktion finns eller inte.

Är värld 3-teorin fruktbar? Andrén anser inte det. Men om man ska döma efter det antal filosofiska problem som Popper angriper med hjälp av teorin så är den extremt fruktbar. Han behandlar hermeneutik, vetenskaps- och idéhistoria, determinism/indeterminism, kropp-själproblemet, evolutionsteori, och realism/idealism-problemet i sina olika verk (se litteraturlistan nedan). Om Popper kommer någonstans återstår väl att diskutera, men det synes mig som om han har kommit fram till flera intressanta slutsatser.

3. Objektiv kunskap och samhället

I slutet av sin artikel skriver Andrén om människan i kulturens symbolmiljö. Denna "symbolmiljö" har (trots allt!) stora likheter med värld 3. Den utesluter dock sådan kunskap som inte finns inkarnerad i materiella ting. Men det finns en annan, viktigare skillnad, som dessutom får konsekvenser för det resonemang Andrén för.

Värld 3, den objektiva kunskapen, innehåller falska teorier. Det är i själva verket en viktig poäng att vi aldrig säkert kan veta vad som är sant. Därför är värld 3 så viktig, eftersom vi kan låta våra idéer och argument granskas kritiskt där, i stället för att vi själva ska falla med någon teori som vi så säkert trodde var sann, men som inte var det. Det synes mig som om detta får konsekvenser för vår syn på debatt och yttrandefrihet i samhället.

Andrén får däremot genom sin syn på kunskap som (säkert) sann, en helt annan infallsvinkel på de problem som reses av symbolmiljön. Det är "nödvändigt att de idéer som föreligger i det samhälle hon lever i, hennes symbolmiljö, närmar sig det ideal som utgörs av kunskapsbegreppet". Men hur ska man kunna avgöra vad som "är sant" och som "det finns goda skäl för"? Det tycks mig som den upprensning i vår symbolmiljö som Andrén förefaller vilja ha förutsätter en hel del ganska kontroversiella och godtyckliga avgöranden. Detta reser en rad delikata följdproblem (vem avgör? osv).

Det är möjligt att jag här har missförstått Andrén. Men ändå kvarstår att det är oerhört viktigt att vi kommer ihåg att *all* vår kunskap är osäker, medan för Andrén detta inte tycks vara någon central eller ens perifer punkt.

Litteratur

- Karl R. Popper (1972) *Objective Knowledge*, Oxford UP, Oxford (flera nya upplagor).
- Karl R. Popper (1973) "Indeterminism is Not Enough", *Encounter*, 40, No. 4 pp. 20–26.
- Karl R. Popper (1976) *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, Fontana/Collins, London (innehåller en del av Schilpp (1974)).
- K. R. Popper & J. C. Eccles (1977) *The Self and Its Brain*, Springer-Verlag, Berlin.
- P. A. Schilpp (utg.) (1974) *The Philosophy of Karl Popper*, Open Court, La Salle, Illinois.

Wlodzimierz Rabinowicz

Är inre egenskaper och relationer osägbara?

Den Wittgensteinska tanken om de inre egenskapernas och relationernas principiella osägbarhet har återupplivats i Sören Stenlunds nyutkomna bok (*Det osägbara*, Norstedts, Stockholm 1980; recenserad av Dag Westerståhl i *Filosofisk tidskrift* nr 1, 1981. Alla sidhänvisningar i denna artikel refererar till Stenlunds bok). I anslutning till Wittgensteins bok *Tractatus Logico-Philosophicus* (sv övers, Bonniers, Stockholm 1962; jfr tex aforism nr 4.122) skriver Stenlund:

I Tractatus' filosofi är det tingens inre (interna, formella, strukturella) egenskaper och relationer som visar sig (speglas, kommer till uttryck) i språket. Dessa inre förhållanden är osägbara. Det sägbara, det som vi uttrycker med språket, däremot, är att tingen har eller inte har vissa yttre (externa, egentliga) egenskaper och relationer (s 72).

Avsikten med denna artikel är att undersöka – och kritisera – Stenlunds argument för osägbarhetstesen. För att göra det måste vi emellertid först närmare förklara vad tesen ifråga egentligen går ut på. Vad är en inre egenskap? Och i vilket eller vilka språk är sådana egenskaper osägbara?